

MÁRKUS LÁSZLÓ: A NÉZŐTÉR PROBLÉMÁJA.

lső pillanatra úgy látszik, mintha a színházi nézőtér művészi megoldása egészen magától értetődő és különösebb kívánalmakkal nem komplikált kérdés volna. De ha végiggondolunk egy pár közismert színházi interiort, nyomban egy sereg baj bukkan elő, konfúziók, amelyek a helyiség céljának félreismeréséből támadtak, bonyodalmak, a színpad és a nézőtér viszonyában, apró hatásköri villongások a belső architektúra és a dekorálás között, s mindenekfelett az tűnik ki, hogy a nézőtér stílusának két fő motívuma: a színház rendeltetésének tiszta belátása és folyton változó színpadi képhez való reláció figyelembe vétele majdnem minden színházi nézőtér megoldásánál többé-kevésbé elhanyagolódott.

Hogy ma mit jelent a színház, ezt a kérdést csak nagyon komplikált szociális szemlélődések útján lehetne teljesen kibogozni. Elvben persze könnyű a felelet: olyan hely a színház, ahová egy művészi produktum bemutatása gyűjti a publikumot, tehát olyanféle hely, mint a koncertterem, vagy még inkább egy képműkiállítás helyisége, ahol tehát semminek sem szabad a figyelmet a művészi produktum egész lélekkel való élvezésétől elvonni. Az író műve csak a színpad teljes apparátusával készül el véglegesen, s a színpadi előadás, amely az írói alkotást, s a színpadi művészetek által produkált kifejező formákat egyaránt egy nagy egységben foglalja össze, ma már külön differenciált műtermék, amelynek bemutatására készül a színház. Itt nincs annak helye, hogy vizsgáljuk azokat a történelmi előzményeket, amelyek folyamán az irodalomtól a dráma elvált és az egyre gazdagabban fejlődő színpadi művészetek a rendezés, a scenikai és színészi alkotások egyre újabb értékeivel bővülve a színházi előadásban külön való művészetté önállósodott, itt csupán az a fontos, hogy ma, hogyha semmi egyéb motívum nem hat közre, a színház ennek az új művészetnek a bemutatkozó helye. Ilyen tiszta szempontból nézve a kérdést, a nézőtér, mint interiőr, másodrendű fontosságú, s főként csak az architektusnak ad elsősorban konstruktív problémákat, mert hiszen azok a követelmények, hogy a nézőtér minden részéről az egész színpadot be lehessen látni, hogy hallani lehessen a leghalkabb hangot a legtávolabbi ponton is, hogy túlságos messzire egy néző se kerüljön a színpadtól, mert ennek a kedvéért a színészi játék és a színpadi kép stílusát el kellene durvítani, szóval a színpadi és nézőtéri traktus arányviszonyaiban jelentkező problémák elsősorban szerkezetiek, s a színpadhoz képest, amelyen a művészi alkotás bemutatásra kerül, s amely úgy az egész épület organikus bázisa, az egész mű közvetlen célja, csak közvetett jelentőséggel bírnak. Egy ideális színháznál nézőtér önmagában nincs, csak nézőtér a színpad céljain át szemlélve, s hogy azt a másodrendű fontosságú nézőteret hogy dekoráljuk, az logikusan következik abból a másodrendűségből: úgy, hogy ne vonja el a figyelmet a színpadtól. Itt az interiőr művészenek csak annyi feladata lehet, hogy kényelmes és mégis kevés helyet elfoglaló ülőbútortípust találjon, amely bútoregység végtelenül ismétlődik, tehát önmagában, a maga formai értékével nagyon kevés szerepet játszik az egész helyiség artisztikus hatásában, s inkább mint színes tömeg, a kárpitozás színének nagy foltja jöhet számításba. A nézőtér architektúrája eleve annyira tagolt, hogy széles falmezők nem adódnak a díszítő fantázia játszóteréül, s a páholyok zsúfoltan ismétlődő nyílás-soraiban művészi momentum csak e nyílások formája és aránya lehet. Díszítőproblema itt csak a falrészletek, a bútortömeg és az esetleges drapériák színes vonatkozásában rejtőzhetik, természetesen mindig azt a színháztypust tartva szem előtt, amely kisméretű nézőtérrel, de aránylag nagy befogadóképességgel készül, amilyen tehát a készülő új Nemzeti színház is. Páholyok nélkül, vagy kevés páhollyal is készültek speciális rendeltetésű színházak, s ezeknél az interiőr hol a szabadon álló székekkel berendezett fogadószoba, hol a koncertterem típusa felé közeledik, a normális drámai színház azonban gazdasági és művészi okokból szükségképpen páholsoros, s itt a belső dekoráció

lényegét a priori megadják a karzatok vonalai, a páholynyílások arányai, s a kiugró, szabadon lebegő részleteket tartó szerkezetek. Egy ilyen ideális színháznál, ahova csak előadást nézni mennek az emberek, minden részlet a színpad felé utal, s a nézőtér csak az előadás megkezdése előtt adhat valami kellemes, otthonos, komoly, nyugodt hangulatot, de — s ez a dolog természetében rejlik — ilyen ideális színház nincs, s a főttebb vázolt szempontok a publikum és színház viszonyából adódó egyéb szempontokkal is bonyolódnak.

Az előbb arról volt szó, hogy milyen legyen az a helyiség, ahol egy művészi produkció szemlélésére gyűlik össze a publikum. A mai színházba azonban nemcsak ezért mennek az emberek, hanem azért is, hogy ott egy kellemes, intelligens szórakozás pihenő közeiben mintegy nagy vendégsereg tagjai lássák egymást, mutassák magukat, s ismerős csoportok verődhessenek össze az előadásban kapott hangulataik „kibeszélgetésére”. Szóval, ha csak a legnobilisabb színháztypust vesszük is figyelembe, s nem is gondolunk az olcsóbb szórakozásokért készült, s még inkább a nézőtérre bazírozott színháztypusokra, ha csupán a drámai színházat nézzük is, akkor sem szabadulhatunk meg azoktól a követelményektől, amelyeket az előbb felsorolt, s az „előadás követelményeinek” nevezhető szempontok mellett a „felvonásközök követelményeinek” bátor-kodnám nevezni.

A felvonásközben (ideszámítva az előadás kezdete előtti félórát) a nézőtér elsőrendű jelentőségű lesz, mert egyrészt eleve a színpadi produkció harmónikus élvezésére hangolhatja az embert, másrészt segíthet konzerválni azt a hangulatot, amit a lejátszott felvonás ébresztett, s aminek elevenen kell élni a következő felvonásig. Ha már most arra gondolunk, hogy az amúgy is felizgatott és kivételesen érzékeny diszponált közönségre milyen öntudatra nem jutó hatásokat gyakorolhat a kivilágított nézőtér színeinek összecsendülése, minden apró kényelmi és esztetikai motívum, minden formai szépség vagy disszonancia, egyszeriben igen kényes problémává válik a nézőtér problémája, mert most már annak a helyiségnek olyannak kell lenni, hogy a felfokozott érzékenységgű publikum minden hangulatban meg tudjon maradni, sem nyomasztó pompa, sem kietlen egyszerűség zavarólag reá ne hasson, szóval, hogy a legváltozatosabb lelkiállapotban is nyugodt és kiegyensúlyozott harmóniát kapjon a díszítőelemek összességét befogadó lélek. Röviden szólva, az a fontos, hogy a tragédiáktól felzaklatott, vagy a komédiában farsangi kedvre hangolt közönség a pihenőkben jól érezhesse magát, amihez a díszítőművészet bölcs és nemes ökonomiája kell. Valami olyat kell a nézőtér belső díszének kifejeznie, hogy íme, ebben a teremben egy vendéglátó házigazda szívesen látja egy művészi produkció élvezéséhez összegyűlt vendégeit, akik el fognak vonatkozni a napi élettől, s részeseivé lesznek egy művészi intuíciónak teremtő gyönyörűségének. A színház, a vendéglátó házigazda megmutathatja önrzétét a nézőtér díszében, pompával és gazdagsággal mutathatja, hogy értékes és nem köznapi lesz az, amit itt be fog mutatni, de viszont a gentleman tapintatával kell arra vigyázni, hogy ez a pompa ne legyen hivalkodó s ne szorítsa félszeg, elfogódott bámulatba a szabad, elfogulatlan, otthonos, bizalmas kontaktusra vágyó emberek szívét. Előkelőség és tapintatos szerénység: íme, ez a nézőtér díszének két fontos jellemzője, s hogy ezeket érezze a néző, kell, hogy a művész olyan stílust találjon, amelynek motívumai nem fejeznek ki pregnánsan valamely erőteljes hangulatot. Világosabban szólva, egy drámai színház nézőtere nem lehet komor, nem lehet monumentális, nem lehet vidám, és nem lehet buja, mert egy ilyen erős hangulati momentum kellemetlen lehet az emberre, mihelyt az előadás más hangulatba kényszerítette. Nem lehet tehát egy ilyen nézőtér sem barátságos, otthonos szalon, sem templom, komoly és fenséges, hanem valami a kettő között, olyan félig határozott, félig kifejezett, sohasem precizen kimondott motívumokból alakult, hogy ha a Hamlet zord szépsége járul a terem hatásához érzelmi koeficiensként, az ember templomnak érezhesse, s viszont ha a Goldoni isteni derüje sugározza be, kedves otthonná váljék, ahol jó lenni az embernek. A legtöbb színházi interiőr a pompa szertelenkedésével válik kellemetlenné, pláne, amint az anyagi eszközök fogyatékosága szurrogátumokra kényszeríti a díszítőt, s így támad az a zsúfolt, nagyzó típus, amely

a legtöbb nagy operaháznál a fejedelmi udvarok dús, nehéz, szertartásos díszével veszi el a középfajú ember csöndes nyugalmát, s a legtöbb színháznál az aranyozott gipsztömegével szuggerálja a művészi élvezetet kereső nézőnek azt az érzést, hogy egy újonnan átalakított budapesti kávéházban van.

Tehát nem elbizakodott pompa, hanem előkelőség, ami egyszersmind azt is jelenti, hogy nem szurrogátumok, hanem valódi anyagok. A nemesen megoldott architektúra már eleve sokat megad ebből, s ha nagyon kevés a pénz, inkább csak arányokkal és tagolással dolgozzék a művész. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy a csupas malter szebb, mint a márványosra festett malter, hanem azt, hogy ha nemes anyaggal nem tudunk díszíteni, akkor lehetőleg ne adjunk nagy felületeket. A szép arányokkal ékes, s esetleg valódi anyagokkal hivalkodás nélkül díszített belső architektúra előkelőségét pedig gazdag és bőkezű világítás lelkesítse át, mert nincs kedélyrehatóbb valami a félhomálynál, s nincs a nézőtér hatásában semmi előkelőbb, mint a nyugodt, teljes, üdítő fehér nappali világosság. És itt roppant fontosságra emelkedik a csillár, mint a nézőtér belső hatásában a legelőkelőbb hatásos forrása, s én talán azt merném mondani, hogy egy artisztikusan megoldott nézőtér lehangsúlyozottabb eleme szükségképpen a csillár lesz. Csillárt mondok, mert koncentrált, egy pontból szétsugárzó világosságra gondolok, egy olyan szerkezeti elemre, amely erősen hangsúlyozható s logikusan központja, tengelye lehet a nézőtér egész művészi komplexumának. A színházi néző pszichológiáját ismerve, tartom mindennél fontosabbnak a teljes világosságot, s ha ez így van, akkor természetes, hogy mindennél nagyobb jelentőséget adunk a világosság forrásának. Egy gyönyörű, nemes anyagokból készült csillár köré komponált előkelően tagolt nézőtér nem is kíván már valami sok dekoratív részletet, s inkább csak azt kívánja, hogy a kárpitozás, a szövetek, s a falrészletek színét szép egységbe fogja össze ez a központból kiáradó ragyogó világosság. Nem láttam még soha a világításnak más formájában, a decentralizált, vagy furfangosan rejtett fényforrásokban az előkelő, nyugodt hatásnak azt a teljességét, amit a szép csillár meg tud adni, nem is szólva arról, hogy mennyire megokolt és mennyire természetes, ha éppen ezt a motívumot tesszük a dekoráció középpontjába, s mennyire megkönnyíti ez az egy központba koncentrált díszítésmód annak a követelménynek a teljesülését, hogy a nézőtér ne legyen semmi kifejezett és pregnáns hangulat hordozója, hogy stílusában diszkréten közömbös, félhalk, nem teli szájjal beszélő legyen, s hogy artisztikus együttesében kifejeződjék az előkelőség és a tapintatos tartózkodás gondolata.

Somogyi pásztorművészet. Spanyolozott tikörök. A Nemzeti Múzeum néprajzi osztályában levő eredetiekről rajzolta Novák J. Lajos.